

Afyonkarahisar İlinde Yırtıcı Kuşların Ateşli Silah Yaralanmaları Üzerine Bir Araştırma [*]

Emine Hesna KANDIR^{1,2*} Hüseyin KOÇAK³

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Yaban Hayvanı Hastalıkları ve Ekoloji Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, Türkiye
²Afyon Kocatepe Üniversitesi Yaban Hayatı Kurtarma Rehabilitasyon Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, Afyonkarahisar, Türkiye
³Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye

Geliş/Received: 02.06.2020

Kabul/Accepted: 29.07.2020

Atıf yapmak için: Kandir, E.H. & Koçak, H. (2020). Afyonkarahisar İlinde Yırtıcı Kuşların Ateşli Silah Yaralanmaları Üzerine Bir Araştırma. *Anadolu Çev. ve Hay. Dergisi*, 5(3), 340-347.

How to cite: Kandir, E.H. & Koçak, H. (2020). A Research on Gun Shooting Injuries of the Raptors in Afyonkarahisar. *J. Anatolian Env. and Anim. Sciences*, 5(3), 340-347.

*ID: <https://orcid.org/0000-0002-2712-6792>
ID: <https://orcid.org/0000-0003-2648-4384>

*Sorumlu yazarın:

Emine Hesna KANDIR
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Veteriner
Fakültesi, Afyonkarahisar, TÜRKİYE.
✉: hesahin@aku.edu.tr
Cep telefonu : +90 (505) 346 06 35

Öz: Bu araştırma; ekosistemde düzenleyici olarak hizmet gören, tarım zararlılarının kontrolünde, leş, atık yok etmede büyük görevler üstlenen yırtıcı kuşların, ateşli silahla yaralanmalarının sebepleri ve alınabilecek önlemlerin tespiti amacıyla 2018 yılında gerçekleştirilmiştir. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yaban Hayatı Kurtarma Rehabilitasyon Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezine tedavi amacıyla getirilen yırtıcı kuşlarda, ateşli silah ile yaralanma vakalarının yoğunluğu dikkat çekici olduğundan bu proje tasarlanmıştır. Çalışmada yırtıcı kuşların vurulma sebeplerini ortaya koymak üzere metot olarak nitel bir değerlendirme olan “Odak Grup Görüşmesi” tekniği uygulanmıştır. Projenin araştırma materyalini ise ateşli silah kullanımları ve doğaya yakınlıklarından dolayı avcı grupları oluşturmuştur. Onar kişiden oluşan 5 farklı grup, odak grup görüşmesine davet edilmiştir. Görüşmede katılımcılara genelden özele doğru sekiz adet ucu açık soru yöneltilmiştir. Araştırma soruları ile katılımcıların yırtıcı kuş algısı, yırtıcı kuşlara neden ateş edildiğine dair düşünceleri ve soruna karşı çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; katılımcıların yırtıcı kuşları yeterince tanıdıkları ve ekosisteme katkılarını bildikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından yırtıcı kuşların avcı kuş olmalarından dolayı güvercin ve kümes hayvanı yetiştiricileri tarafından vurulabileceği, bilinçsiz avcılar ve acemi silahlılar tarafından canlı hedef tahtası olarak görülebileceği, tahnit koleksiyoncularının ve bazı batıl inanışların etkisinin olabileceği bildirilmiştir. Sorunun çözümü için; çocuklar, avcılar ve özellikle kırsal alanda yaşayanlar için yırtıcı kuş farkındalığı oluşturacak eğitim programlarının ve medya paylaşımlarının hazırlanması, denetleme sisteminin geliştirilmesi, cezaların caydırıcı olması, atış poligonlarının kurulmasının önemli olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak yırtıcı kuşların tarım dostu olmalarından ve ekosistem sağlığını korumalarından yola çıkılarak, önemlerinin vurgulanmasına, koruma tedbirlerinin alınmasına, habitat desteklemelerinin sağlanmasına ve bilinçli bir toplumun oluşturulmasına yönelik daha birçok araştırmaya ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Ateşli silah, ekosistem sağlığı, odak grup görüşmesi, tarım dostu, yırtıcı kuş.

A Research on Gun Shooting Injuries of the Raptors in Afyonkarahisar

Abstract: This research has been carried out for the purpose of determining the causes of injuries of the raptors and measures to be taken, which serve as a regulator in the ecosystem by the control of agricultural pests and eating carcass and waste in 2018. The project has been planned since the number of injury cases with gun shooting have been remarkable for the raptors brought for treatment to the Center of Wildlife Rescue Rehabilitation Education Practice and Research in Afyon Kocatepe University. In the study, the “Focus Group Interview” technique which is a qualitative evaluation has been applied to reveal the reasons for the shooting of predatory birds. The research material of the project was hunter groups due to their use of guns and their proximity to nature. Five different groups of ten people were invited to the focus group discussions. From

[*], Bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi BAP Birimi (PROJE NO: 16.KARİYER.134) tarafından desteklenen aynı isimli projeden özetlenmiştir.

[*], This research has been summarized from the project of the same name supported by Afyon Kocatepe University BAP Unit (PROJE NO: 16.KARİYER.134).

*Corresponding author's:

Emine Hesna KANDIR
 Afyon Kocatepe University, Faculty of
 Veterinary Medicine, Afyonkarahisar,
 TURKEY.
 ✉: hesahin@aku.edu.tr
 Mobile telephone : +90 (505) 346 06 35

general to specific ones, eight open-ended questions were asked to the participants. It has been evaluated the participants' perception of predatory birds, their ideas about by whom and why they may be shot and their suggestions. As a result of the research; it has been determined that the participants know the raptors adequately and their contributions to the ecosystem. As reasons for shooting, it has been concluded that raptors can be shot by pigeon and poultry breeders and unconscious hunters since predatory birds are hunters; that they can be seen as a live target board by unconscious hunters and trainee gunmen; that they may be a target of embalming collectors, and also owls are considered as ominous. For a solution of the problem; it has been determined that it is important to prepare educational programs and media shares that will create awareness for predatory birds for children, hunters and especially adults living in rural areas; to improve the supervision systems; to impose deterrent punishments and to establish shooting ranges. In conclusion, there is much need for many more researches to emphasize the importance of the predatory bird species since they are agri-friendly and protect the health of ecosystem; to take protection measures; to provide habitat supports and to create a conscious society on this point.

Keywords: Agri-friendly, ecosystem health, firearm, focus group interview, raptors.

GİRİŞ

Yeryüzünün %75 i insan baskısı altında olup, insan ayak izi yaban hayatında büyük zararlara sebep olmaktadır. Üstelik bu baskı, biyolojik çeşitliliğin yüksek olduğu yerlerde hızlı ve yaygın şekilde yoğunlaşmaktadır (Venter vd., 2016). Yırtıcı hayvanların birçoğu av ve çiftlik hayvanlarını veya insan güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle insanlarla sürekli çatışma halindedir. İnsanın yaban hayatı üzerindeki olumsuz etkisi yaban hayatının insan üzerindeki olumsuz etkisini şekillendirmiştir. Bu da yaban hayvanı-insan çatışmasını doğurmuştur (Conover, 2002). Alan ve kaynaklar için insanlarla rekabet eden yırtıcı türlerin kaybı, ekolojik süreçlerin ve ekosistemlerin bozulmasına neden olmaktadır (Estes vd., 2011). Yaban hayvanlarının hastalık ve ölüm vakaları çoğunlukla insan aktiviteleri sonucunda ve doğal olmayan yollarla gerçekleşmektedir (Burton & Doblar, 2004). Özellikle yaygın yoksulluk ve zayıf kurumsallığın bulunduğu birçok gelişmekte olan ülkede yoğun av baskısı, yaban hayatı topraklarının dönüşüm ve parçalanmasına, insan ile yaban hayatı arasındaki çatışmalara neden olmaktadır (Bulte & Rondeau, 2007).

İnsanoğlu tarafından kuşların yasa dışı öldürülmesi, Avrupa da geçmişten günümüze kadar süregelen bir problemdir. Özellikle yırtıcı kuşların öldürülmelerinin sebebi, av kuşlarını avlamalarından kaynaklanmaktadır (Brochet vd., 2019). Avrupa'da yırtıcı kuşların vurulma sebepleri

- “Predatör kontrolü” maksadıyla av hayvanı koruma görevlilerinin (gamekeeper) av hayvanı tüketen yırtıcı kuşları, balık üreticilerinin balık ile beslenen kuşları, arı üreticilerinin arı ile beslenen kuşları yasa dışı avlaması,
- “Spor” adı altında avına yasal olarak izin verilen türlerin avlanması sırasında, zaman geçirmek adına yasa dışı olarak yırtıcı kuş türlerinin de vurulması,
- “Gıda” amaçlı, kişisel tüketim ya da ticari kaygılarla yasa dışı avlanma,

- “Tahnit” amaçlı, tahnit koleksiyonculuğu için yasa dışı avlanma,
  - “Kafes kuşu” olarak adlandırılan yasal olmayan yollarla bazı kuşları yakalayıp, o kuşları canlı yem yaparak yırtıcı kuşları yakalamak niyetiyle (atmaca, baykuş, doğan gibi, yırtıcı kuşla avlanmak için ya da pet hayvanı olarak evde bakmak için) yapılan yasal / yasa dışı faaliyetler.
- Şafak (2006) yaptığı bir çalışmada, av ve yaban hayatı yönetimindeki sorunların birçoğunun, insan yapısı ve kültürel hassasiyet alanlarının yeterince tanınmamasından kaynaklandığını bildirmiştir. Geray ve Iğircik (2002) ise Türkiye’de avlanma kültürünün henüz yerleşmediğini ve yaban hayvanlarına yönelik en önemli tehdidin avcılardan geldiğini bir çalışmalarında dile getirmiştir. Bu çalışmada; Afyonkarahisar’daki avcılarının hem de doğaya yakınlıklarından hem de tüfek taşıyan bir grup olarak temsil ettikleri anlayış ve uygulamalardan dolayı yırtıcı kuşlara yönelik algıları incelenmiş, yırtıcı kuşların ateşli silahla vurulma sebepleri tespit edilmeye çalışılmış ve mevcut sorunların çözümüne yönelik önerilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Projede ateşli silahlara ve doğaya yakınlıklarından dolayı avcı grupları incelenmiştir. Afyonkarahisar ili ve çevresinde en yoğun yırtıcı kuş vurulma vakalarının şekillendiği Çobanlar, Döğer ve Şuhut ilçeleri ile Erenler mahallesi avcı toplulukları ve Merkez avcı derneklerinden onar kişiden oluşan beş farklı grup çalışmaya davet edilmiştir. Katılımcıların tamamı avcılık belgesi sahibi veya av ve yırtıcı kuşlar hakkında bilgi sahibidir. Toplamda elli kişi ile görüşme sağlanmıştır. Araştırmada derinlemesine ve detaylı bilgi elde edinmede kullanılan “Odak Grup Görüşmesi”, önceden belirlenmiş bir konu üzerine yine önceden belirlenmiş bir grup katılımcının uygun bir ortamda düşünce ve algılarını

öğrenmek üzere gerçekleştirilen nitel bir metottur (Krueger & Casey, 2000; Şahsuvaroğlu & Ekşi, 2008). Görüşmede katılımcılara genelden özele sekiz adet ucu açık soru yöneltilmiştir. Görüşmeler, 2018 yılı Kasım ve Aralık ayları içerisinde, her grup için farklı günlerde gerçekleştirilmiştir. Proje yürütücüsü moderatör, yardımcı araştırmacı da raportör olarak görev almıştır.

Görüşme öncesi katılımcılara projeye katılım sağladıklarına dair onam belgesi imzalatılmıştır. Görüşmeler hem sesli hem de yazılı olarak katılımcıların izni ile kayıt altına alınmıştır. Moderatörün açılış konuşmasının ardından her bir katılımcı birkaç dakikalık süre ile kendini tanıtmış ve sorulara geçilmiştir. Görüşmede katılımcılara sorulan sorular ve sorulma sebepleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Odak grup görüşmelerinde sorulan sorular.

NO	SORU	SORULMA NEDENİ
1.	Yırtıcı kuş nedir? Ne ile beslenir?	Yırtıcı kuş algısının ve bilinç düzeyinin ölçmek
2.	Hangi yırtıcı kuşları biliyorsunuz?	
3.	Yaşadığınız bölgede hangi yırtıcı kuşlar vardır?	
4.	Sizce yırtıcı kuşların ekolojik sisteme katkısı var mıdır?	
5.	Sizce yırtıcı kuşların ekolojik sisteme katkısı neler olabilir?	
6.	Yırtıcı kuşlara sizce neden ateş ediyor?	Yırtıcı kuşlara ateş edilme nedenlerini tespiti etmek
7.	Yırtıcı kuşlara sizce kimler ateş ediyor?	
8.	Yırtıcı kuşları nasıl koruyabiliriz?	Soruna dair çözüm ve öneriler getirmek

Soru ve cevapların ardından eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş ve akabinde görüşme tamamlanmıştır. Her katılımcı 10-15 er dakikalık zaman dilimi içerisinde fikrini beyan etmiştir. Her bir toplantı ortalama 2-2.5 saatlik sürede tamamlanmış ve katılımcılara teşekkür edilerek toplantı sonlandırılmıştır.

İstatistiksel analiz: “Odak Grup Görüşmesi” metodu nitel bir veri toplama yöntemidir. Veri değerlendirmelerinde sayısallaştırmaya, sonuçları verirken yüzde, frekans ya da istatistiksel testlere ya da tablolara ihtiyaç duyulmamaktadır (Çokluk vd., 2011). Bu sebeple çalışmada istatistiksel analiz yapılmamıştır.

BULGULAR

Mülakatlar ve odak grup görüşmeleriyle elde edilen veriler sınıflandırılarak aşağıda sunulmuştur.

Demografik Bilgiler: Araştırmaya katılan kişiler 19-62 yaş aralığındadır. Ağırlıklı yaş aralığı 31-40 yaş olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Meslek dağılımlarına göre katılımcıların %14 emekli, %24 esnaf, %14 memur, %24 serbest çalışan, %20 çiftçi, %4’ü de öğrencidir.

Tablo 2. Katılımcıların yaş dağılımları.

Yaş	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70
Sayı	2	20	14	13	1
%	4	40	28	26	2

Katılımcıların eğitim durumları; %36’sı ilkököl, %12’si ortaokul, %34 lise, %18’de üniversite eğitilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların meslek dağılımları.

Meslek	Emekli	Esnaf	Memur	Serbest	Çiftçi	Öğrenci
Sayı	7	12	7	12	10	2
%	14	24	14	24	20	4

Tablo 4. Katılımcıların eğitim seviyesi dağılımları

Eğitim	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Sayı	18	6	17	9
%	36	12	34	18

Katılımcıların %60’sı atadan avcılığa meraklı olduklarını, çocuk yaşta aileden göyerek avcılığa başladıklarını bildirmişlerdir. %34’ü ise, ailelerinde avcı olmadığı halde sosyal çevrelerindeki avcı arkadaşlarından etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Yüzde 6’lık kesim ise avcı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5. Katılımcıların avcılığa eğilim sebepleri.

Eğilim	Atadan	Sosyal Çevre	Avcı Değil
Sayı	30	17	3
%	60	34	6

Katılımcıların avcılık hayatları ise 0-50 yıl arasında değişmekle birlikte ağırlık 1-10 yıl arasında bulunmuştur.

Tablo 6. Katılımcıların avcılık süreleri (yıl).

Süre (Yıl)	0	1-10	11-20	21-30	≥31
Sayı	3	19	15	8	5
%	6	38	30	16	10

Mülakat Sorularının Genel Değerlendirilmesi: Beş odak grup görüşmesine ait derlenen tüm veriler genel değerlendirme ile aşağıdaki başlıklarda sunulmuştur.

Odak Gruplarda Yırtıcı Kuş Algısı ve Bilinç Düzeyi: Tüm gruplardaki katılımcılar “yırtıcı kuş: et yiyen ve avcı kuştur” tanımında birleşmiştir. Alıcı kuş, temizleyici memur ve hizmet eden kuş tanımlamaları ile yırtıcı kuşların ekosistemdeki görevlerine dair ortak yorumlar da yapılmıştır. Katılımcılar, yırtıcı kuşların fare, yılan, çekirge ve serçe gibi hızlı çoğalan, yerleşim yerlerinde sorun oluşturabilen türlerle beslenmesinin ekosistemde denge sağladığını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcılar avcı kuşların özellikle hasta hayvanları yakaladıklarını, akbabalar gibi leşçil hayvanların ise hastalıklı leşleri tüketerek ekosistem sağlığına faydalı olduklarını beyan etmiştir. Her odak grubunun konuya dair algısı birbirine benzer olmuştur. Ancak Afyon merkez avcılar grubu diğer gruplardan farklı olarak, yırtıcı kuşların bölgedeki kimyasal kirlilik ve zehirlenme faktörlerinden

en hızlı etkilenen türler olarak çevre için “gösterge türler” olduğunu belirtmiştir.

Odak Grupların tür bazında isim olarak tanıdıklarını ifade ettikleri yırtıcı kuşlar; Kartal, Kerkenez, Gökdoğan, Bozdoğan, Kızıl şahin, Şahin, Saz delicesi, Ak çaylak, Doğan, Atmaca, Çakır, Puhu, Kukumav, Balık kartalı ve Kaya kartalı şeklinde sıralanmıştır. Afyon merkez avcı derneği üyelerinden oluşan grup 15 farklı tür ile en fazla yırtıcı kuş türü bilgisine sahiptir. Bunu 10 tür ile Şuhut bölgesi, 7’şer tür ile Erenler ve Döğer bölgeleri ve 6 tür ile Çobanlar takip etmiştir. Afyon Merkez dernekleri odak grubunda tür bilgisinin diğer gruplardan yüksek olması, yırtıcı kuşlar hakkında bilgi ve tecrübesi olan ve atmaca avcılığı belgesi bulunan katılımcıdan kaynaklanmıştır.

Görüşmeler sonucunda Baykuşlara kimi bölgelerde uğur ve kimi bölgelerde ise uğursuzluk atfedildiği ve bu durumun aynı bölge içinde yaşayan kişilere göre değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak “yırtıcı kuş algısı” tüm gruplarda pozitif bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Hatta görüşmelerin hiçbirinde yırtıcı kuşların, avcılar için önem taşıyan keklik, tavşan ve bildircin gibi av türlerini de avladıkları dile getirilmemiştir. Şuhut Bölgesi katılımcılarının bulunduğu toplantıda yırtıcı kuşların, insanlara hem faydası hem de zararı olduğu faydalarının zararından daha fazla olduğu belirtilmiştir. Olumlu örnek olarak hızlı çoğalan zararlı popülasyonların hasadında görev alması verilmiş, zararlı olması konusuna ise örnek verilememiştir. Ancak “avcı, avcuyu pek sevmez” tanımı da bu görüşmede ortaya çıkmıştır.

Çobanlar bölgesine ait odak grup görüşmesinde diğer gruplarda bahsi geçmeyen dikkat çekici iki durum ifade edilmiştir. Bunlardan birincisi “yırtıcı kuşlar hastalandıklarında kolay av bulmak amacı ile yerleşim yerlerine gelerek güvercin ve civciv gibi kümes hayvanlarına saldırdıkları, ikincisi ise “yırtıcı kuşun avcuyu tanıdığı, tüfek sesini bildiği ve avcı avlandığında, avı almak için avcıdan önce davrandığı ve avı kapıp kaçtığı” şeklindedir.

Yırtıcı Kuşlara Ateş Edilme Nedenleri: Tüm odak gruplarda yırtıcı kuşlara neden ateş edildiğine dair görüşler;

1. Yırtıcı kuşların kolay av olarak gördükleri ve bir kez av almaya alıştıkları zaman devamlı ziyaret ettikleri kümeslerdeki güvercin ya da kümes hayvanlarının sahipleri tarafından hayvanlarını korumak adına ateş edilebildiği,

2. Avcı, avcuyu pek sevmez bakış açısı ile av hayvanlarını yırtıcı kuşlarla paylaşmak istemeyen bilinçsiz avcılarının, aynı av hayvanlarını avlayarak beslenen yırtıcı kuşların avlanmalarını engellemek için ateş edebildikleri,

3. Yırtıcı kuşların çoğunlukla yol güzergahlarında bulunan tarlalarda elektrik direkleri veya ağaç tepelerinde tünelerle av bekliyor olmaları ve kolay fark edilmeleri kimi zaman acemi avcılar kimi zaman da yeni aldığı tüfeği denemek isteyen bilinçsiz şahıslar tarafından canlı hedef tahtası olarak görüldükleri,

4. Baykuşlar hakkında olumsuz hurafe bilgilerin varlığı ve kimi zamanda sessiz uçmalarından dolayı av hayvanı ile karıştırılıp ateş edilebildiği,

5. Kimi yöresel avcılık alışkanlıklarına göre o gün, av hayvanına rastlamayıp hiç fişek atmadan eve dönmek istemeyen avcılarının karşılaştıkları ilk yırtıcı kuşa ateş edebildikleri,

6. Kuş tahniti meraklılarının ve tahnit koleksiyoncularının tahnit yapmak üzere yırtıcı kuşlara ateş edebildikleri,

7. Köylerde her evde tüfek bulundurma alışkanlığının olmasından dolayı avcı belgesi olmayan kişilerin ya da gençlerin tüfek kullanımına özenmeleri ve hedef olarak yırtıcı kuşları seçmeleri,

8. TV de avcılık üzerine yayın yapan kanallar ve programların, kişileri avcılığa özendirildiği ve bu kişilerin kolay ve ruhsatsız şekilde edindikleri tüfekler ile avcılığa kolay hedef olarak gördükleri yırtıcı kuşlar ile başladıkları şeklindedir.

Soruna Dair Çözüm ve Öneriler: Tüm odak grup görüşmelerinde birbiri ile benzer öneriler gelmiştir. Bunlar temelde şu başlıklar altında toplanmıştır;

Eğitim Faaliyetleri;

1. Çocuklardan başlayarak her yaş grubundan insanlara gerekirse köy kahvelerine ve odalarına gidilerek, doğal hayatı koruma ve yırtıcı kuşlar hakkında bilgilendirme çalışmalarının yapılması,

2. Avcı eğitimlerinin köylere kadar gelmesinin ve köylüye avcılık belgesi verilmesinin kolaylaştırılmasının avcı bilinç düzeyinin artırılması,

3. Avcı eğitim müfredatında yırtıcı kuşlara ve ekolojik sistemdeki önemlerine yer verilmesi,

4. Yaygın görsel medyada kamu spotları oluşturulması ve reklam panolarına yaralı yırtıcı kuş fotoğraflarının asılması ile daha geniş kitlelere ulaşarak toplumda bilinçlendirmenin sağlanması,

5. Aile içinde de çevre bilinci eğitiminin verilmesi gerektiği, vicdanlı insan yetiştirilmesinin önemli olduğunu bildirmişlerdir.

Denetim ve Ceza Faaliyetleri;

1. Kaçak avcılık denetimlerinin artırılmasının, Jandarmanın görev ve sorumluluklarının bu konuda genişletilmesinin ve çevre timlerinin sayısının artırılmasının, avcı takip timi kurulmasının sorunu azaltabileceği,

2. Avcılık kontrollerinin özel sektöre ihale edilmesinin ve avcı kontrol, koruma timlerinin kurulmasının kaçak avcılığı azaltabileceği,

3. Avcı denetimlerinin sadece av sezonunda değil özellikle kuşların üreme sezonlarında hatta yıl boyu yapılması gerektiği,

4. Fahri müfettişlik ve avcı kulübü yetki sisteminin şekillendirilmesinin kaçak avcılığı azaltacağı,

5. Ceza ücretlerinin caydırıcı şekilde yükseltilmesi gerektiği,

6. Kayıt dışı tüfek satışlarının engellenmesi, ruhsat almanın kolaylaştırılması ve kontrollerin artırılması, bayilerin fişek kota sınırlarına uymalarının denetlenmesi, tüm denetlemelerin daha sıkı yapılması,

7. Av programlarının izlendiği televizyon kanallarının olumsuz örnek oluşturduğu ve insanları avcılığa ve tüfek kullanımına özendirdiği, bu tür kanalların kapatılması gerektiği,

8. Birçok insanın tüfek kullanmaya ve atış yapmaya meraklı olduğu özellikle gençlerin bu konudaki ilgilerini olumlu bir alana yönlendirerek, atış poligonlarına dikkatlerinin çekilmesi, atış poligonlarının kurulması, sayılarının artırılması, trap yarışlarının sıklıkla düzenlenmesi ve bu tür poligonlara girişlerin makul fiyatlı ve kolay olmasının doğadaki yırtıcı kuşların vurularak öldürülme vakalarını azaltacağını bildirmişlerdir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İngiltere’de RSPB (Royal Society for the Protection of Birds - Kraliyet Kuşları Koruma Topluluğu) tarafından açıklanan Kuş Suçları raporunda (Birdcrime report) (2017), yırtıcı kuş katliamının İngiltere’de bir sorun olduğu ve kuşların kasten vurulduğu, zehirlendiği ve tuzağa düşürüldüğü anlatılmaktadır. Raporda özellikle gökdoğanların İngiltere’de en çok vurulan yırtıcı kuş türü olduğu bildirilmektedir. Yine aynı raporda, yırtıcı kuş katliamlarının çoğunlukla orman tavuğu yetiştirme alanlarının yakınlarında gerçekleşmesinin, av korucularını şüpheli hale getirdiği belirtilmektedir. İngiltere’deki bu durum, Türkiye’de güvercin ve kümes hayvanı yetiştiricilerinin yırtıcı kuşlara karşı olumsuz tavırları ile örtüşmektedir. Yine 2013 yılındaki Kuş Suçları raporunda da (The Guardian, 2014) İngiltere’de yırtıcı kuş zulmüne dikkat çekilmekte ve silah endüstrisinin de bu zulme destek verdiğinden bahsedilmektedir. Günlük fişek kotasının gereksizce yüksek olmasının yırtıcı kuş katliamına yol açması, bu çalışmada Türkiye’deki fişek kotası takibinin yeterli olmaması ve bayilerin bu kota sınırlamasına uymaması ile benzer sorun oluşturmaktadır. Yine İngiltere’de verilen cezaların caydırıcı olmaması, bu çalışmanın bulguları ile de benzerlik göstermektedir.

Toplumda baykuş türlerine karşı farklı algıların yaygın olarak etkili olduğu gözlenmiştir. Çalışmada İshak kuşuna Murat kuşu, Muratlar kuşu, Ok okka gibi halk arasında farklı isimler verilmesi, bu tür için geleneksel kültürde yer edinmiş olumlu veya olumsuz yargıların bulunduğunu göstermektedir. Özellikle bu konuya ilişkin sosyolojik bir araştırma yapılabilir.

Odak grup görüşmelerinde rastladığımız, “avcı avcılığı pek sevmez” sözü ile Birdlife International (2011) tarafından ortaya konan predatör kontrolü amacıyla av hayvanını yırtıcıya kaptırmama fikri birebir örtüşmektedir. “Avcı, avcılığı pek sevmez” bakış açısının ortaya çıkması aradaki rekabetin varlığına da işaret eder. Her ikisinde de av hayvanını, avcı olan yırtıcı kuştan koruma duygusu ile hareket etme hali vardır. Yine İngiltere’de av popülasyonunu artırmak amacıyla çiftliklerde yetiştirilip, doğaya salınan sülünlerdeki yüksek ölüm oranlarının sebeplerinin araştırıldığı bir çalışmada, ölüm sebepleri; predasyon, açlık, hastalık ve dağılım olmak üzere 4 ana başlık altında toplanmıştır (Madden vd., 2018). Çiftlikte yetiştirilen sülünlerin predatör tespiti yapamamaları, kendilerini avcılardan koruma ve saklanma becerilerinin gelişmemesi, onları predasyona açık hale getirmekte ve en yüksek kayıp predasyon kaynaklı olmaktadır. Av hayvanlarını doğada artırmak için yırtıcı kuşları doğada azaltmak yerine, doğada hayatta kalacak yetenekte sülünler yetiştirmenin yollarını bulmak, ekolojik dengeye daha az zarar veren yöntem olacaktır. Yırtıcı kuşların yaşamlarının ve nesillerinin devamlılığı beslenmesine dolayısıyla av yapabilmelerine bağlıdır. İnsanlığı doğal yaşam alanlarını tahrip ettiği ve avcı kuşların besin kaynaklarını azalttığı için bu konuda çatışma yaşanması doğaldır. Ancak, ekosistem dengesi gözetildiğinde avlanma hakkı insanda değil yırtıcı kuşta olmalıdır ve bu hakka saygı duyulmalıdır. Yasa dışı avlanan kişilerin bu bilince ulaşmaları şarttır.

Yine sorulara verilen bir yanıtta “yırtıcı kuşun avcılığı tanıdığı, tüfek sesini bildiği ve avcı avlandığında, avı almak için avcıdan önce davrandığı ve avı kapıp kaçtığı” Bu ifade oldukça tehlikeli bir bakış açısını yansıtmaktadır. Özellikle güvercin veya kümes hayvanı yetiştiricilerinin, bölgelerine avlanmaya gelen yırtıcı kuşlar için “zaten hastalıklı öldürülmesinde sakınca yoktur” gibi sahte vicdan rahatlatma yöntemine yönelebileceğinin göstergesidir. Oysaki yırtıcı kuşlardan sadece gökdoğan hızlı ve atik olmasından dolayı en yükseğe uçan taklacı güvercinleri hedef alabilecek kapasitededir. Ya da bir kızıl şahin kolay av bulmak maksadı ile bir kümes hayvanına yönelebilir. Kümes hayvanlarını yetiştirmek maliyeti düşük ve kolay bir işlem iken yırtıcı bir kuşun yetiştirilmesi son derece zor ve yüksek maliyetlidir. Diğer tehlikeli bakış açısı ise yırtıcı kuşun avcılığı tanıdığı, tüfek sesini bildiği ve avcı

avlandığında, avı almak için avcıdan önce davrandığı ve avı kapıp kaçtığı şeklindedir. Konuya ilişkin birkaç olay yaşanmış olabileceği ve bu olayların ağızdan ağıza dolaşarak, avcılar arasında mitleştirildiği düşünülmektedir. Ancak bu mit ile genelleme yapmak ve yırtıcı kuşları avcıya rakip olarak görmek, tehlikeli bir bakış açısıdır.

Avcının doğada hasat yaptığı bakış açısıyla, insanların avladığı keklik, tavşan ve bildircin gibi av hayvanlarını yırtıcı kuşların da avlayabileceği ve o noktada avcının, avını yırtıcı kuşa kaptırdığında zarar gördüğünü düşünmesi akla gelmektedir. Bu konunun toplantıda dillendirilmemesi, görüşmenin yırtıcı kuşları korumak adına yapıldığı algısından kaynaklandığı ve bazı gerçeklerin söylenmediğini düşündürmektedir. “Avcı avcıyı pek sevmez” sözü, hem insan doğası hakkında hem de yırtıcı kuşların avlandığı yerin toplumsal örüntüsü hakkında önemli ipuçları vermektedir. Felsefi açıdan irdelendiğinde akla ilk olarak insan doğası hakkında önemli görüşlere sahip olan filozof Thomas Hobbes gelmektedir. Hobbes, doğa durumunda yaşayan insanların doğası gereği bencil, kötü ve çıkarlarına öncelik veren bir yapıya sahip olduğunu söylemektedir. Bu durumu kısaca “insan insanın kurdudur” (homo homini lupus) şeklinde açıklamaktadır (Hobbes, 1987). “İnsan insanın kurdudur” görüşünün temelinde insanlar arasındaki çıkar çatışması bulunmaktadır. Hobbes’un bahsettiği insanlar arasındaki çıkar çatışmasına, zaman içinde doğada yaşayan hayvanlarda dâhil olmuştur. Bu görüşlerden yola çıkarak toplumsal alanda yırtıcı kuşları avlayan insanların da kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, yırtıcı kuşları avlayan insanlar kendisine ve çevresine zarar verdiği, bazı hayvanlar hakkındaki (baykuş gibi) hurafe bilgiler, av hayvanını avlayamadığı dönemde yaşanan toplumsal baskı gibi gerekçelerle, kendi içinde var olan bencil avlanma isteği ve av hayvanlarını başka canlılarla paylaşmak istememesi tutumunu yırtıcı kuşlara zarar vererek açığa çıkarmaktadır.

Yine odak grup görüşmelerinde tespit edilen avcılığa yeni başlayan gençlerin, acemi avcılarının, tüfek denemesi yaparken yırtıcı kuşları canlı hedef tahtası olarak gören kişilerin davranışları, Avrupa ülkelerinde av yasağı olmasına rağmen denetim eksikliklerinden dolayı yeni nesil amatör avcılarının ve avlanma tecrübesi yetersiz ve etik anlayıştan yoksun, kurallara saygı duymayan kişilerin davranışları ile benzerlik göstermektedir (Birdlife International, 2011). Av programları yayımlayan televizyon kanallarının kişiler üzerinde etkili olduğu ve avcılığa, tüfek sahibi olmaya özendirdiği, avcılığa özenen gençlerin de acemiliklerini yırtıcı kuşlara ateş ederek çıkarmaya çalıştıkları araştırmada katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Av programlarının etkileyciliği ve özendirici yönleri olabilir. Avcılığa yönelik programlar sunan bir tv kanalının kişiler üzerinde etkilerinin incelendiği bir yüksek

lisans tez çalışmasında (Özer, 2015); katılımcıların %28 inin bu kanaldan etkilenecek avcılığa başladıkları ve %50 sinin de kanalın yayınları ile avcılık konusunda bilgilerini artırdıkları tespit edilmiştir. Ancak elbette bu tür kanallarda yasadışı avcılığa ve yırtıcı kuşlara ateş edilmesine yönelik yayınların yapılmayacağı aşikârdır. Avcılığa yönelik yayın yapan tv kanallarının avcılık hususunda ilgi uyandırdığı kabulü ile avlanma etiği, avcılık felsefesi ve yırtıcı kuşların ekosistemdeki yeri ve önemlerine dair daha yoğun programların yapılmasının kaçak ve bilinçsiz avcılığın önüne geçilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de yırtıcı kuşların vurulma sebepleri arasında tahnit koleksiyonculuğu, Avrupa ülkelerinde de benzer bir problem olarak Birdlife International (2017) tarafından bildirilmiştir. İngiltere’de bu tür yasa dışı avcılık olayları ile baş edebilmek için uygulanması düşünülen avcılık belgelerinin geri alınması ya da bir süre atış yasağı verilmesi cezalarının, Türkiye de uygulanabilirliği, yırtıcı kuşları korumak adına etkili ve caydırıcı bir yöntem olabilir.

Odak grup görüşmesine katılan katılımcıların birçoğu atadan beri avcılıkla ilgilendiğini beyan etmiştir. Atadan gelen öğretiler, etik anlayış gelecek nesilleri de etkilemektedir. Bu durumun değişmesinde eğitim faktörü kilit öneme sahiptir. Avcı eğitimlerinin köylere kadar gelmesinin ve köylüye avcılık belgesi verilmesinin kolaylaştırılmasının avcı bilinç düzeyini artırabileceğini belirten katılımcılar, eğitimin kaçak avcılığın önlenmesinde etkili olacağını ifade etmişlerdir. Köylerde geçmişten gelen korunma amaçlı her evde tüfek bulundurma alışkanlığının, daha küçük yaşlardan itibaren kişilerde tüfek ve avcılığa ilgiyi oluşturduğunu belirten katılımcılar, avcılık eğitimi sırasında doğaya karşı duyarlılıklarının geliştiğini ve eğitim sonrası avcılığın etik ve anlayışına uygun davranmaya başladıklarını bildirmişlerdir. Ancak her köyde, eli tüfek tutan her kişiye avcılık eğitimi ve sertifikası verilmesi yaban hayatı üzerinde avcı baskısının da artması anlamına gelecektir. Bir ülkenin avcı kapasitesi o ülkenin av hayvanları envanter sayımları ile doğru orantılı olmalıdır. Ülkemiz bu konuda gün geçtikçe av popülasyonlarını yitirmekte, sayılar hızla azalmaktadır. Bu bağlamda avcı sayısının artırılmasından ziyade avcılık belgelerinin verilmesinin zorlaştırılması ve belki de doğanın yenilenmesi için bir süre avlanmanın yasaklanması daha güçlü bir çözüm olacaktır. Sosyal medya ve televizyon programları aracılığıyla bilinçlendirmenin sürekliliği sağlanmalıdır. Özellikle avcılara yönelik kanallar, bu konuda daha etkin rol oynayabilirler. Kaçak avcılığın zararları, yırtıcı kuşların tanıtımı, ekosistemdeki yerleri ve önemlerine dair medya kaynakları da kullanılarak sosyal projeler geliştirmek hem yeni nesil hem de büyükler için farkındalık oluşturabilir.

Diğer önemli konuda avcılarının sıkı şekilde denetlenmesi ve kaçak avcılık suçlarında caydırıcı ceza uygulamalarının gerçekleştirilmesidir. Avcıların ya da avcı belgesi olmadan silah taşıyanların denetlenmesi, denetim mekanizmasının yetkilerinin artırılması, farklı kişi ve kurumlara denetleme konusunda yetki verilmesi, yasal mevzuatın net uygulanması, ceza miktarlarının caydırıcı hale getirilmesi yırtıcı kuşları korumak ve hatta kaçak avcılığı ortadan kaldırmak adına yapılacak diğer önemli işlemlerdir. Türkiye’de resmi kayıtlı avcı sayısından daha çok kayıt dışı av tüfeğinin bulunması kaçak avcılığın varlığının göstergesidir. Bilinçli avcı, doğayı koruması gerektiğini bilir. Avcılığın sürdürülebilirliği ekolojik dengenin devamlılığına bağlıdır. Bu kapsamda etik dışı her av faaliyeti doğaya verdiği zarar ile geleceğimizi de yok etmektedir. Hayvanları ve çevreyi koruma konusunda İç İşleri Bakanlığının 2020 yılında Emniyet ve Jandarma Teşkilatı içerisinde oluşturduğu “Çevre Doğa ve Hayvanları Koruma Timi”nin kaçak avcılık konularında da görev almaları belklenmektedir. Kaçak avcılığın önlenmesinde temel sorumluluk Doğa Koruma ve Milli Parklar Bölge Müdürlüklerindedir (DKMP). Ancak personel eksikliği nedeni ile koruma görevi Türkiye’de zayıf kalmaktadır. Koruma personeli eksikliğinin giderilmesinde, daha fazla sayıda Avcılık ve Yaban Hayatı Programı mezunlarının DKMP bünyesinde istihdam edilmesi bu eksikliği giderebilecek önemli bir potansiyeldir. Yine katılımcılardan gelen avcılık kontrollerinin özel sektöre verilmesi önerisi de dikkate alınabilecek etkili bir bakış açısı olabilir.

Son bir çözüm önerisi de atış poligonlarının kurulması, sayılarının artırılması, skeet ve trap atışlarının desteklenmesidir. Bu sayede psikolojik olarak rahatlama sağlanacak doğa ile avcı arasında bir çeşit tampon mekanizma şekillenecek, atış faaliyeti can almaktan daha çok nişan almak şeklinde algılanacak ve gelecek nesiller için doğa koruma temelli bir farkındalık topluma yerleşebilecektir. Ateş etme tutkusuna sahip kişilerin, av hayvanlarının da azaldığı günümüzde, ateş etme ihtiyacını trap poligonlarında gidermelerini sağlamak yırtıcı kuş popülasyonlarını korumak adına etkili olacaktır. Bu kapsamda Türkiye’de çok sayıda atış poligonunun kurulması kaçak avcılığın önüne geçebilecek bir seçenek olarak da görünmektedir.

Türkiye’de ve Avrupa’da kuşların yasadışı öldürülmesi veya yakalanmasının engellenmesine yönelik çalışmaların artırılması gereklidir. Kuş popülasyonlarının azalması konusu, Bern Sözleşmesi ve Avrupa Birliği kapsamında öncelikli bir alan olmasından dolayı Türkiye için de önem arz etmektedir. Kuşların yasadışı öldürme ve yakalanmalarına yönelik vakaların izlenmesi, denetlenmesi, sebeplerinin araştırılması ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Sorunu ortaya çıkaran

nedenlerin saptanması çözüm yolunda ilk adımdır. Bu ilk adım öncelikle kaçak avlanmanın nedenlerinin psikolojik ve sosyolojik arka planlarının araştırılması ve bu doğrultuda yapılması planlanan farkındalık oluşturma çabalarında hangi yöntem ve yol izleneceğinin belirlenmesi gerekliliğidir. Böylece getirilen çözüm önerileri daha bütüncül ve daha köktenci yapıya sahip olabilir. Yapılması gereken, eğitilmiş ve bilinçli bir toplumun oluşmasına daha çok önem verilmesidir.

Sonuç olarak; bu araştırma, Türkiye’de yırtıcı kuşlara ateş edilme nedenlerine yönelik yapılan ilk çalışmadır. Yırtıcı kuşlara dikkat çeken bu çalışmanın akabinde, azalan yırtıcı kuş popülasyonlarının takibi, korunması, desteklenmesi ve bu konuda bilinçli bir toplumun oluşturulması için daha fazla disiplinler arası araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (16.KARİYER.134). Araştırmaya farklı aşamalardaki katkılarından dolayı Afyon Kocatepe Üniversitesi Yaban Hayatı Kurtarma Rehabilitasyon, Eğitim ve Uygulama Merkezi Müdürlüğüne, Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğüne, Doğa Koruma ve Milli Parklar 5. Bölge Müdürlüğüne ve odak grup görüşmelerimize iştirak eden tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Birdlife International. (2011).** The Killing, (10 Nisan 2020)
http://www.birdlife.org/sites/default/files/attachments/01-28_low.pdf.
- Birdlife International. (2017).** Review of illegal killing and taking of birds in Northern and Central Europe and the Caucasus. (10 Nisan 2020).
http://www.birdlife.org/sites/default/files/ikb_nc_europe_caucasus_report_finalised.pdf
- Brochet, A.L., Bossche, W.V.D., Jones, V.R., Arnardottir, H., Damoc, D., Demko, M., Driessens, G., Flensted, K., Gerber, M., Ghasabyan, M., Gradinarov, D., Hansen, J., Horváth, M., Karlonas, M., Krogulec, J., Kuzmenko, T., Lorgé, P., Lachman, L., Lehtiniemi, T., Lötberg, U., Lusby, J., Ottens, G., Jean-Yves Paquet, J.Y., Rukhaia, A., Schmidt, M., Shimmings, P., Stipnieks, A., Elchin Sultanov, E., Vermouzek, Z., Vintchevski, A., Volke, V., Willi, G. &**

- Butchart, S.H.M. (2019).** Illegal killing and taking of birds in Europe outside the Mediterranean: assessing the scope and scale of a complex issue. *Bird Conservation International*, **29**(1), 10-40. DOI: [10.1017/S0959270917000533](https://doi.org/10.1017/S0959270917000533)
- Bulte, E. & Rondeau, D. (2007).** Compensation for wildlife damages: Habitat conversion, species preservation and local welfare, *Journal of Environmental Economics and Management*, **54**, 311-322. DOI: [10.1016/j.jeem.2007.02.003](https://doi.org/10.1016/j.jeem.2007.02.003)
- Burton, D.L. & Doblar, K.A. (2004).** Morbidity and mortality of urban wildlife in the Midwestern United States, *Proceedings 4th International Urban Wildlife Symposium*. Shaw et al., Eds. 171-181p.
- Carlos, C.C. & Felipe, C.C. (2008).** Zoonoses with wildlife reservoirs: a threat to public health and the economy. *Revista Medica De Chile*, **136**, 385-393.
- Conover, M. (2002).** Resolving human-wildlife conflicts, *The science of wildlife damage management*, Lewis Publishers, Boca Raton, Florida.
- Countryfile Magazine Explore the British Countryside. (2017).** Behind the headlines: why are birds of prey under attack? (27 Nisan 2020). <https://www.countryfile.com/news/behind-the-headlines-why-are-birds-of-prey-under-attack/>
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K. & Oğuz, E. (2011).** Nitel bir görüşme yöntemi: odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, **4**(1), 95-107.
- Doğa Araştırmaları Derneği. (2016).** *Kuşlar*, (10 Nisan 2020) <http://www.dogaarastirmalari.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/kuslar.pdf>.
- Estes, J.A., Terborgh, J., Brashares, J.S., Power, M.E., Berger, J., Bond, W.J., Carpenter, S.R., Essington, T.E., Holt, R.D., Jackson, J.B.C., Marquis, R.J., Oksanen, L., Oksanen, T., Paine, R.T., Pickett, E.K., Ripple, W.J., Sandin, S.A., Scheffer, M., Schoener, T.W., Shurin, J.B., Sinclair, A.R.E., E. Soulé, M.E., Virtanen, R. & Wardl, D.A. (2011).** Trophic downgrading of planet earth. *Science*, **333**(6040), 301-306. DOI: [10.1126/science.1205106](https://doi.org/10.1126/science.1205106).
- Geray, U. & Iğircık, M. (2002).** Türkiye’de av yaban hayatı eğitimi. *Orman Mühendisliği Dergisi*, **39**, 5-10.
- Hobbes, T. (1987).** *De Cive (The English Version)*, Oxford: At The Clarendon Press. 24p.
- Kandır, E.H. (2017).** Yeryüzünün kanatlı çöpçüleri: akbalar. *Dergi Ayrıntı*, **5**(54), 5-9.
- Kruger, R.A & Casey, M.A. (2000).** *Focus groups: a practical guide for applied research. 3rd. Edition*, Thousand Oaks, CA: Sage Pub.
- Madden, J.R., Hall, A. & Whiteside, M.A. (2018).** Why do many pheasants released in the UK die, and how can we best reduce their natural mortality? *European Journal of Wildlife Research*, **64**(40). DOI: [10.1007/s10344-018-1199-5](https://doi.org/10.1007/s10344-018-1199-5).
- Molina-Lopez, R.A., Casal, R. & Darwich, L. (2011).** Causes of morbidity in wild raptor populations admitted at a wildlife rehabilitation centre in Spain from 1995-2007: a long term retrospective study. *PLOS ONE*, **6**(9), 1-10. DOI: [10.1371/journal.pone.0024603](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0024603).
- Özer, O. (2015).** *Av turizmi ve görsel medya: Yaban tv'nin türkiye'deki yerli turist avcılarının tutumlarına yönelik etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.
- Şafak, İ. (2006).** Av ve yaban hayatı yönetiminde avcılarının kültürel özellikleri, *Ormanlıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi*, 26-28 Mayıs 2006, Ilgaz-Çankırı, Türkiye, 128-134.
- Şahsuvaroğlu, T. & Eksiş, H. (2008).** Odak grup görüşmeleri ve ortak temsiller, kuramı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, **28**, 127-139.
- Şekercioğlu, C.H. (2006).** Kuşların ekolojik işlevlerinin önemi. *Trends in Ecology & Evolution*, **21**(8), 464-471.
- The Guardian. (2014).** Hundreds of birds of prey are being shot or poisoned in UK, (27 Nisan 2020). <https://www.theguardian.com/environment/2014/oct/30/hundreds-of-birds-of-prey-being-shot-or-poisoned-in-uk-rspb>.
- Venter, O., Sanderson, E.W., Magrath, A., Allan, J.R., Beher, J., Jones, K.R., Possingham, H.P., Laurance, W.F., Wood, P., Fekete, B.M., Levy, M.A. & Watson, J.E.M. (2016).** Sixteen years of change in the global terrestrial human footprint and implications for biodiversity conservation. *Nature Communications*, **7**, 1-11.